

Research Article

Dor: 20.1001.1.25385968.1402.18.1.15.2

Effective Factors of Participation Members of Rural Cooperatives Companies in Tehran (Case Study: Shahriar Township)

Saeid Zargarani¹, Vahid Riahi^{2*} & Hassan Afrakhteh³

1. Ph.D in Geography & Rural Planning, Kharazmi University, Tehran, Iran

2. Associate Professor, Geography & Rural Planning, Faculty of Geographical Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran

3. Professor, Geography & Rural Planning, Faculty of Geographical Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran

* Corresponding author: Email: riahi@khu.ac.ir

Receive Date: 17 January 2019

Accept Date: 27 January 2021

ABSTRACT

Introduction: The participation of villagers in carrying out village affairs plays an important role in the development of the village. The cooperative sector, in sync with the private and public economy sector in the national economy, is supported by the model of the third sector of the economy, along with other development theories, as solutions for creating employment and achieving development in the villages of developing countries. Rural production cooperatives play an important role in the country's economy.

Research aim: The purpose of this research is to determine the effective factors on the participation of members of rural cooperative companies in Shahriar Township of Tehran province.

Methodology: The present research was conducted with the aim of measuring the participation of villagers in rural cooperative companies in Shahriar Township. The statistical population under study is 3000 members of the rural cooperative company of Shahriar city, who live in 56 villages of the Township. The sample population of 345 members of the cooperative company was randomly selected. Cronbach's alpha was used for the validity of the questionnaire, and more than 83% of the questionnaires were analyzed using this model. In examining the research variables, the extent and manner of members' participation, and the internal and external success factors of rural cooperative companies, as well as the level of members' satisfaction with the cooperative company, have been emphasized.

Studied Areas: The geographical territory of this research is Shahriar city in Tehran province.

Results: The findings showed that first, there is a significant relationship between the personal characteristics, satisfaction, attitude and participation of the members of the cooperative company with the success rate of the company. Then, according to the size of the population of the villages of Shahriar Township, the participation of the villagers in the activities of the cooperative company has increased. Extra-organizational factors (with a mean of 2.99) have had a greater impact on members' participation in rural cooperative companies than internal factors (with a mean of 2.56).

Conclusion: This research showed that there are significant differences in the participation rate of Shahriar cooperative members according to the type of cooperative. On the other hand, there is a significant relationship between the financial performance of cooperative companies and the level of participation of members in the cooperative companies of Shahriar Township. In other words, as long as the management of cooperative companies are familiar with the principles and values of cooperatives, as well as with the rules and regulations related to cooperatives and make the best use of communication, human and perceptive skills, it has a direct role in improving the level of participation.

KEYWORDS: Rural Development, Rural Participation, Rural Cooperative Companies, Rural Production, Shahriar Township

فصلنامه علمی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی
دوره ۱۸، شماره ۱ (پیاپی ۶۲)، بهار ۱۴۰۲
شاپای چاپی ۵۹۶۸-۲۵۳۸ شاپای الکترونیکی ۵۹۵۵X-۲۵۳۸
<http://jshsp.iurasht.ac.ir>
صص. ۲۶۹-۲۵۷

Dor: 20.1001.1.25385968.1402.18.1.15.2

مقاله پژوهشی

عوامل موثر بر مشارکت اعضای شرکت‌های تعاونی روستایی در استان تهران (مطالعه موردی: تعاونی‌های شهرستان شهریار)

سعید زرگرانی^۱، وحید ریاحی^{۲*} و حسن افراخته^۳

۱. دانش آموخته دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
۲. دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
۳. استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

* نویسنده مسئول: Email: riahi@khu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۲۷ دی ۱۳۹۷
تاریخ پذیرش: ۰۸ بهمن ۱۳۹۹

چکیده

مقدمه: مشارکت روستاییان در انجام امور روستا نقش مهمی در توسعه روستا ایفا می‌نماید. بخش تعاون همگام با بخش اقتصاد خصوصی و دولتی در اقتصاد ملی، از الگوی بخش سوم اقتصاد در کنار دیگر نظریات توسعه به عنوان راهکارهایی در جهت اشتغال زایی و دستیابی به توسعه در روستاهای کشورهای در حال توسعه مدد گرفته می‌شود. شرکت‌های تعاونی تولید روستایی در اقتصاد کشور نقش مهمی را ایفا می‌کنند.

هدف: هدف از انجام پژوهش حاضر، تعیین عوامل موثر بر مشارکت اعضای شرکت‌های تعاونی روستایی در شهرستان شهریار از استان تهران است.

روش‌شناسی تحقیق: تحقیق حاضر با هدف سنجش میزان مشارکت روستاییان شرکت‌های تعاونی روستایی در شهرستان شهریار انجام گردید است. جامعه آماری مورد مطالعه ۳۰۰۰ نفر عضو شرکت تعاونی روستایی شهرستان شهریار است که در ۵۶ روستای شهرستان بسر می‌برند. جامعه نمونه ۳۴۵ عضو شرکت تعاونی بصورت تصادفی انتخاب شده است. داده‌های تحقیق با استفاده از مطالعات اسنادی و میدانی (پرسشنامه) جمع‌آوری شده است. برای اعتبار پرسشنامه از آلفای کربناخ استفاده شده که بیش از ۸۳ درصد پرسشنامه از این مدل مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در بررسی متغیرهای تحقیق، میزان و نحوه مشارکت اعضا، و عوامل درونی و بیرونی موفقیت شرکت‌های تعاونی روستایی و نیز میزان رضایت اعضا از شرکت تعاونی مورد تاکید قرار گرفته است.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: قلمرو جغرافیایی این پژوهش، شهرستان شهریار در استان تهران است.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که نخست، بین ویژگی‌های فردی، رضایت مندی، نگرش و مشارکت اعضای شرکت تعاونی با میزان موفقیت شرکت ارتباط معنی‌داری وجود دارد. سپس، متناسب با اندازه جمعیت روستاهای شهرستان شهریار، میزان مشارکت روستاییان در فعالیت‌های شرکت تعاونی بیشتر شده است. عوامل برون سازمانی (با میانگین ۲/۹۹) نسبت به عوامل درون سازمانی (با میانگین ۲/۵۶) بر مشارکت اعضا در شرکت‌های تعاونی روستایی تاثیر بیشتری داشته است.

نتایج: این تحقیق نشان داد که در میزان مشارکت اعضای تعاونیهای شهریار برحسب نوع تعاونی تفاوت‌های اساسی دیده می‌شود. از سوی دیگر، بین عملکرد مالی شرکت‌های تعاونی و میزان مشارکت اعضا در شرکت‌های تعاونی شهرستان شهریار رابطه معنی‌داری وجود دارد. به عبارت دیگر هر چه مدیریت شرکت‌های تعاونی با اصول و ارزش‌های تعاون، و نیز با قوانین و مقررات مرتبط با تعاونی‌ها آشنا باشند و از مهارت‌های ارتباطی، انسانی و ادراکی به بهترین وجه بهره‌گیرند، در ارتقای میزان مشارکت نقش مستقیم دارد.

کلیدواژه‌ها: توسعه روستایی، مشارکت روستایی، شرکت‌های تعاونی روستایی، تولید روستایی، شهرستان شهریار

مقدمه

یکی از مهمترین مسائل کشورها در دوره‌های مختلف، بررسی شیوه‌های بهبود، پیشرفت و در مجموع، توسعه مناطق روستایی است. در فرآیند تاریخی تحولات مربوط به توسعه روستایی، در دهه‌های ابتدایی پس از جنگ جهانی دوم، تغییر از نگرش رشد به سوی توسعه اجتماعی و توسعه انسانی، در بردارنده این پیام بود که عامل اقتصادی و برنامه‌ریزی متمرکز به تنهایی نمی‌تواند معادله توسعه را تبیین کند. در این دهه‌ها، بسیار از کشورهای درحال توسعه به منظور دستیابی به توسعه اجتماعی و اقتصادی، به ویژه در نواحی روستایی، روش‌هایی را تحت عنوان راهبردهای توسعه آزمودند (مطیعی لنگرودی و نجفی کانی، ۱۳۸۵: ۱۴۷). اکثر صاحب نظران توسعه روستایی معتقدند که دستیابی به توسعه پایدار بدون مشارکت آحاد مردم ممکن نیست و بدون تردید با مشارکت مردم دوره گذار توسعه تسهیل، تسریع و کم هزینه‌تر می‌شود. تجربه تاریخی کشور ضمن تأکید بر اعمال راهبرد بالا به پایین در توسعه، از شکست آن در فرآیند توسعه روستایی حکایت دارد.

توسعه روستایی بخش مهمی از فرآیند توسعه ملی به ویژه در کشورهای درحال توسعه را به خود اختصاص می‌دهد، اگر قرار است توسعه‌ای انجام گیرد و مستمر باشد، باید به طور اعم از مناطق روستایی و به طور اخص از بخش کشاورزی آغاز شود. مسائل فقر گسترده، نابرابری درحال رشد، بیکاری فزاینده تماماً ریشه در رکود و سیر قهقراپی زندگی مناطق روستایی دارد، همه این مسائل نیازمند بهره‌گیری از تمامی راهکارها و قابلیت‌های جوامع است تا ضمن کاهش بیکاری به مدد افزایش اشتغال‌زایی (مولد)، در تمامی زمینه‌ها موجبات رفع فقر، محرومیت و نابرابریها را فراهم بیاورد. بر این اساس، همگام با در نظر گرفتن بخش اقتصاد خصوصی و دولتی در اقتصاد ملی، از تعاون بعنوان رکن سوم اقتصاد در کنار دیگر نظریات توسعه به عنوان راهکارهایی در جهت اشتغال‌زایی و دستیابی به توسعه در روستاهای کشورهای در حال توسعه مدد گرفته شود. این بخش با وجود تنگناهای فراوان با استفاده از تجمیع سرمایه‌های اندک و با حمایت تسهیلات دولتی توانسته است فرایند تولید و رشد اقتصادی - اجتماعی را شتاب دهد و ضمن بسط اشتغال مولد و کاهش بیکاری فزاینده ناشی از اقتصاد سرمایه‌داری و دولتی، زمینه‌های لازم جهت دستیابی به پیشرفت و توسعه ملی را فراهم نماید.

یکی از راهبردهای مهم که توانسته است در کشورهای پیشرفته موجبات رشد و توسعه را فراهم آورد، نقش آفرینی شرکتهای تعاونی می‌باشد، به طوری که مطالعات قبلی نیز تأیید کننده این مطلب هستند. بررسی‌های محققان نشان می‌دهد سیاستهای تعاونی بر سیاستهای فردی برتری داشته و با فعالیت تعاونی ساختارهای درست عادلانه اقتصادی - اجتماعی و در نتیجه، رفاه و توسعه حاصل می‌شود (هودر، ۱۳۸۵: ۵). از اینرو می‌توان گفت تعاونی‌ها از دو بعد اقتصادی و اجتماعی می‌توانند مؤثر باشند؛ در بعد اقتصادی، گسترش تعاونی‌ها می‌تواند باعث ایجاد اشتغال زودبازده، ترویج و تشویق سرمایه‌گذاران وسیع در کشور و تجمیع مقدرات مالی اندک قشرهای متوسط و ضعیف جامعه گردد و از این طریق سطح اشتغال را رونق بخشیده، تولید ناخالص ملی را افزایش داده و بهره‌وری را به سطح مطلوبی برساند (مؤمنی، ۱۳۸۶: ۶۴). در بعد اجتماعی، جلوگیری از اضمحلال پیوندهای اجتماعی، مبارزه با فقر، محرومیت زدایی و در نتیجه جلوگیری از مهاجرت روستاییان به شهرها و همچنین جلوگیری از افزایش شکاف عمیق و اختلاف شدید بین اقشار مختلف جامعه بخشی از اثرات اجتماعی تعاونی‌هاست. به عبارتی دیگر موجب توسعه عدالت اجتماعی نسبی و توزیع بهتر و مناسب‌تر ثروت در جامعه می‌باشد (رسولی، ۱۳۸۶: ۲۰).

در دهه‌های اخیر توجه به پدیده مشارکت و تأکید بر نقش آن به عنوان یکی از مهمترین عوامل توسعه تا حد بسیاری ناشی از تجربه شکست برنامه‌های توسعه در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ است. در بررسی برنامه‌ها، عدم بهره‌مندی از مشارکت به عنوان عامل اصلی شکست برنامه‌های توسعه ارزیابی شده و آنچه از جریان برنامه‌ریزی توسعه در دهه‌های گذشته برمی‌آید، بیانگر این امر است که این برنامه عمدتاً مبتنی بر طراحی متمرکز و از بالا به پایین بوده است. نارسایی این رهیافت‌ها آن بوده که اغلب مردم به ندرت در برنامه‌ریزی توسعه مشارکت داده شده‌اند (پوررمضان، ۱۳۹۹: ۹۶). مشارکت به عنوان یک فرآیند اجتماعی، عام، جامع، چندبعدی و چند فرهنگی است که هدف آن کشاندن همه مردم به ایفای نقش در همه مراحل توسعه است. مشارکت در زندگی جمعی انسانها اهمیت غیر قابل تردیدی دارد. در مشارکت به مردم این فرصت داده می‌شود که همه اعضای یک اجتماع محلی و جامعه بزرگتر، قادر به مشارکت فعال و مؤثر در فرآیند توسعه و بهره‌برداری از ثمرات و منافع توسعه گردند (قادری، ۱۳۸۳: ۷۵). از طرفی این ویژگی‌ها بالاخص در اداره تعاونی‌ها توسط اعضا، جوهره و اصل بنیادین فعالیت یک تعاونی محسوب می‌شود. از لحاظ واژه شناسی، در فرهنگ معین یاری کردن یکدیگر و مددکاری معادل واژه تعاون آمده است. علامه دهخدا در لغت نامه، تعاون را به

معنای هم پشت شدن، یکدیگر را یاری کردن، یاری کردن دیگران، و مددکار یکدیگر بودن ترجمه نموده است. همچنین در فرهنگ انگلیسی وبستر این کلمه به معنای کار کردن با هم برای یک مقصود و جمع شدن دور هم برای انجام دادن یک امر مشترک و عملی اقتصادی معنی شده است. در فرهنگ فرانسه نیز این واژه به معنی همکاری و شرکت در انجام کار مشترک و روش عملی که به موجب آن افراد یا خانواده‌های دارای منافع مشترک مؤسسه را به وجود می‌آورند بیان گردیده شده است (تحقیقی و اختر، ۱۳۸۵: ۱۰۰). در تحقیق حاضر، مفهوم تعاونی فرهنگ وبستر بیشتر مورد تأکید قرار گرفته است.

تقریباً نیمی از جمعیت جهان در نواحی روستایی کشورهای در حال توسعه زندگی می‌کنند که معیشت آنها از طریق کشاورزی و فعالیت‌های مربوط به آن تامین می‌گردد (Abdelrahman & Smith, 1996). رشد فزاینده جمعیت دولت را به فکر تامین غذا در داخل کشور واداشته است. برای تامین غذا و خودکفایی کشاورزی باید به یکی از مسایل بنیادی در کشاورزی که همان مساله نظام بهره‌برداری در کشاورزی است توجه شود. در جوامع روستایی از یک طرف کارایی پایین ابزار تکنولوژی، تجهیزات کشاورزی و خشونت شرایط، کار دسته جمعی در نواحی روستایی را ضروری ساخته و از طرف دیگر فقدان یک نظام رسمی، رفاهی، اجتماعی و اقتصادی روستاییان را به انجام امور در قالب همکاری مجبور نموده است (Lahsaeizadeh, 1990). تعاونی تولید در واقع سازمان‌های مردمی هستند که قادرند ناهنجاری‌های ناشی از وجود قطعات کوچک، پراکنده و نامتجانس زمین و همچنین نارسایی وسایل تولید را برطرف ساخته و کشاورزان خرده پاره را از خطر ورشکستگی و سقوط برهاند و روحیه کمک متقابل بین آنان را در سطح وسیع زمین تقویت نمایند (طالقانی، ۱۳۷۰). بدین وسیله عضویت در تعاونی‌ها به مردم روستایی می‌آموزد که مسایل و مشکلات خود را از راه همیاری با یکدیگر و اشتراک مساعی رفع کنند، امکانات جزیی خود را بر روی هم می‌ریزند تا در راه هدف مشترک استفاده کنند (انصاری، ۱۳۷۱). افزایش کمی و کیفی تولید، تضمین خرید، فروش به موقع محصول به خریداران، بالا رفتن پذیرش ریسک پذیری از طرف تولید کنندگان و تشویق آنها برای شرکت‌های در فعالیت‌های مشارکتی از جمله مهمترین مزیت‌های شرکت‌های تعاونی تولید خصوصاً شرکت‌های تعاونی روستایی است. بخش تعاونی طبق قانون اساسی یکی از سه بخش اقتصاد کشور را به خود اختصاص داده است. از آن جهت یکی از اهداف جمهوری اسلامی ایران، مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خویش می‌باشد. تعاونی‌ها می‌توانند در همین راستا قدم برداشته و سهم بزرگی در مشارکت وسیع مردم در امور اجتماعی و اقتصادی داشته باشند.

پیدایش تعاونی‌های رسمی در نیمه قرن ۱۹ نتیجه مشکلات و بحرانی است که به دنبال انقلاب صنعتی به وجود آمد. پیدایش تعاونی‌ها در کشورهای مختلف به دلیل نیاز این کشورها بوده است در این خصوص فرانسه و انگلیس نسبت به بقیه کشورهای اروپایی پیشتاز بودند (احمدی، ۱۳۷۸: ۱۴۵). بخش کشاورزی کشورهای پیشرفته برای افزایش تولید، کاهش هزینه‌ها و مسائلی از این قبیل به سمت تعاونی‌های تولید پیش رفته است و موفقیت‌های چشم‌گیری را بدست آورده‌اند. جامعه‌شناسان کشاورزی معتقدند که دو نیروی اصلی در کشورهای پیشرفته باعث تغییرات اساسی و پیدایش شکل جدید جامعه کشاورزی در این کشور شده است. اول، کاربرد تکنولوژی در کشاورزی؛ و دوم، تجاری شدن تولیدات کشاورزی است. این دو امر باعث گردید است تا زمین‌های کشاورزی در دست عده‌ای محدود با اندازه‌های مزارع بزرگتر متمرکز گردد. با این حال این روند تغییرات بدان معنی نیست که تنها یک نظام بهره برداری کشاورزی در کشورهای پیشرفته وجود دارد. مطالعات نشان داده است که گرچه روند غالب تغییرات در جهت کاهش تعداد مزارع، هرچه بزرگتر شدن آنها و بالاخره هر چه مدرن تر شدن آنها است؛ اما همزمان نظام‌های بهره برداری کوچک پراکنده با تولید سنتی همچنان وجود دارند و نقش موثری در بخش کشاورزی این کشورها بازی می‌کنند (هدایتی، ۱۳۷۵: ۱۲). با این اوصاف شرکت‌های تعاونی تولید روستایی، در اقتصاد کشور خصوصاً اقتصاد روستاییان عضو نقش مهمی را ایفا می‌کنند. موفقیت و حرکت در سمت و سوی تحقق اهداف بسیار با اهمیت بوده و مشارکت اعضاء را دربر خواهد داشت. احساس نیاز به ایجاد اینگونه تعاونی‌ها از طرف روستاییان باعث می‌گردد اعضاء با آگاهی بیشتر، مشارکت فراگیرتر، نگرش مثبت‌تر و انگیزه خود جوش تری در آن فعالیت نمایند و از همکاری در آن احساس رضایتمندی نموده و به آینده شرکت تعاونی و موفقیت بیش از پیش آن اهمیت بیشتری دهند (نیازی و همکاران، ۱۳۵۷: ۹۱).

درباره شرکت تعاونی^۱ تعاریف مختلفی از جانب صاحب نظران مطرح شده است، تعریفی که در سی و یکمین کنگره اتحادیه بین المللی تعاون که در سال ۱۹۹۵ در منچستر برگزار گردید تقریباً کامل و مورد قبول اکثر افراد است. بر طبق این تعریف تعاونی

انجمنی مستقل و متشکل از افرادی است که به طور داوطلبانه برای تأمین نیازهای مشترک اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی اعضا تأسیس شده، فعالیت خود را با مشارکت و با مدیریتی دموکراتیک به اجرا در می‌آورد (وزارت تعاون، ۱۳۷۷: ۸). شرکت‌های تعاونی روستایی شرکت‌هایی هستند که جهت یاری کردن و جمع شدن افکار و سرمایه‌های کوچک برای بهره‌برداری بهتر از منابع و ظرفیتهای پراکنده که پیش زمینه آن روحیه همیاری روستاییان است ایجاد گردیده‌اند. بر اساس تعریف اتحادیه بین‌المللی تعاون تعاونی یک اجتماع مستقل از افرادی است که به طور داوطلبانه برای رفع نیازها و آرمانهای مشترک اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود را از طریق یک بنگاه اقتصادی با مالکیت مشترک و نظارت مردمی گردهم می‌آیند (بیرجال، ۱۳۸۷: ۱۴). می‌توان گفت، شرکت تعاونی شرکتی است که در آن یک گروه از افراد جامعه با میل و علاقه برای رسیدن به اهداف مشترک اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی طبق اساسنامه شرکت‌های تعاونی و قوانین مربوط دور هم جمع شده و به صورت عادلانه با سرمایه‌گذاری مشترک فعالیت را شروع نموده و در سود و زیان آن نیز سهیم می‌گردند. این شرکت اول بر پایه تعاون و تفاهم متقابل تشکیل شده و انگیزه اعضا آن صرفاً تجاری نیست و در آن همیاری و مشارکت اعضا مهم می‌باشد. شرکت‌های تعاونی را می‌توان از ابعاد گوناگون تقسیم بندی کرد:

الف) نوع فعالیت: در این گروه با توجه به اینکه ساختار اقتصادی کشور بر سه پایه کشاورزی، صنعت و معدن و خدمات استوار می‌باشد لذا تعاونیها می‌توانند در هریک از بخشهای کشاورزی، دام و طیور، صنعت و معدن و خدمات فعالیت نمایند.
 ب) منطقه فعالیت: در این تقسیم‌بندی حوزه عملیات و فعالیت تعاونی مد نظر قرار گرفته و براین اساس تعاونی می‌تواند در روستاها، شهر، استان و فرا استانی یا کشوری فعالیت نمایند.
 ج) موسسات تابعه: در این تقسیم بندی مراد سازمانهایی هستند که اقدام به تشکیل تعاونی برای پرسنل خود می‌نمایند (سلیم، ۱۳۸۷: ۱۱۲).

نوع دیگر تقسیم بندی شرکت‌های تعاونی بر اساس نوع فعالیت است و بر این اساس تعاونیها به دو دسته تقسیم می‌شوند. شرکت‌های تعاونی تولیدی؛ که به منظور اشتغال در امور کشاورزی، دامداری، دامپروری، پرورش ماهی و معدن و غیره فعالیت می‌نمایند و مجموعاً یک واحد تولیدی را با اشتغال در آن اداره می‌نمایند؛ و شرکت‌های تعاونی توزیعی؛ که در امور مربوط به تهیه و توزیع کالا، مسکن، خدمات و سایر نیازهای اعضا فعالیت می‌نمایند (وزارت تعاون، ۱۳۷۷: ۳). همچنین شرکت‌های تعاونی را از لحاظ نوع عضویت نیز به دو گروه تقسیم بندی کرده‌اند: نخست شرکت تعاونی عام؛ که عضویت در آن برای تمام اقشار مردم آزاد می‌باشد؛ دوم، شرکت تعاونی خاص؛ که عضویت در آن برای گروهی مشخص محدود می‌باشد (اکبری، ۱۳۸۰: ۲۱). در نهایت اینکه قانون اساسی مقرر می‌دارد بخش تعاون شامل شرکت‌ها و مؤسسات تعاونی تولید و توزیع است که در شهر و روستا بر طبق ضوابط اسلامی تشکیل می‌شود. لذا با توجه به نگرش قانون اساسی به بخش تعاون با تأکید بر حوزه فعالیت آن شرکت‌های تعاونی را به چهار گروه زیر تقسیم بندی کرد: شرکت‌های تعاونی تولید شهری؛ شرکت‌های تعاونی تولید روستایی؛ شرکت‌های تعاونی توزیع شهری؛ شرکت‌های تعاونی توزیع روستایی (حسینی، ۱۳۸۱: ۵۵). با توجه به طبقه بندی انواع شرکت‌های تعاونی، لازم است اشاره شود شرکت‌های تعاونی روستایی مورد بحث در این تحقیق (شهرستان شهریار) از نوع شرکت تعاونی تولیدی بوده و در این بخش مورد تأکید قرار گرفته است.

شرکت تعاونی تولیدی^۱؛ شامل تعاونی‌هایی است که در امور مربوط به کشاورزی، دامداری، دام پروری، پرورش و صید ماهی، صنعت، معدن، عمران شهری و روستایی و عشایری و نظایر اینها به فعالیت می‌پردازد (حسینی، ۱۳۷۴: ۱۲). شرکت‌های تعاونی تولیدی به معنادر شدن سرمایه‌ها و افکار از طریق طی مراحل قانونی به صورت مؤسسه‌های ثبت شده شکل می‌گیرند و با شراکت چند نفر پا می‌گیرند که هر یک از شرکت‌های تعاونی فعالیت خاصی دارند و منظور از شرکت‌های تعاونی تولیدی در حقیقت تولید کالای خاصی است. فعالیت شرکت‌های تعاونی تولید در شهرستان شهریار صرفاً کشاورزی بوده، از اینرو در این شهرستان شرکت‌های تعاونی کشاورزی شکل گرفته و به فعالیت‌هایی از قبیل پرورش ماهی، پرورش زنبور عسل، پرورش گاو شیری و پرورش مرغ پرداخته‌اند. درباره فعالیت شرکت‌های تعاونی تولید و یا شرکت‌های تعاونی کشاورزی در ایران مطالعات متعددی انجام شده است. با ذکر اینکه در محدوده مورد مطالعه تحقیق مشابهی تاکنون صورت نگرفته؛ به چند پژوهش مرتبط در این قسمت اشاره

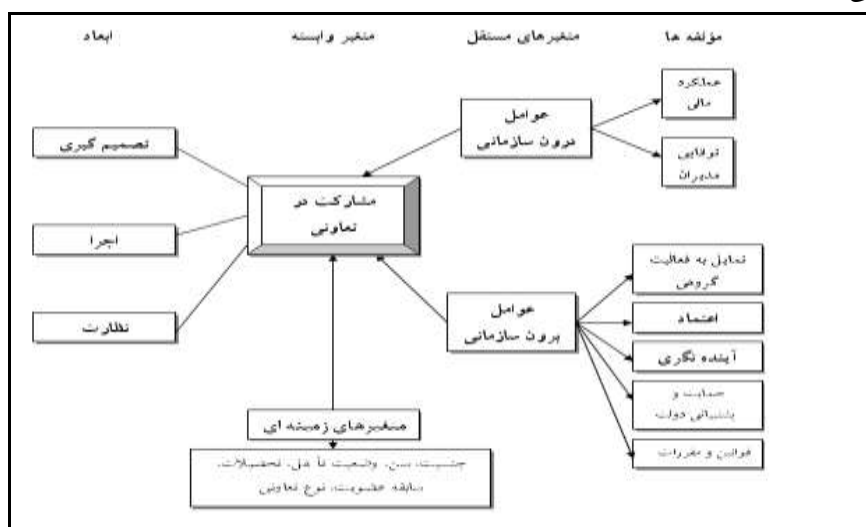
1. productive cooperative

می‌گردد. صفری (۱۳۸۸) پژوهشی را به منظور شناسایی عوامل مؤثر بر موفقیت شرکت‌های تعاونی برتر در ایران و ارائه الگو برای موفقیت سایر شرکت‌های تعاونی انجام داده است. نتایج به دست آمده گویای این واقعیت است که قوانین و مقررات دولتی، در مقایسه با سایر متغیرهای مستقل مورد مطالعه در این تحقیق در رتبه نوزدهم قرار دارد یعنی بین قوانین و مقررات و موفقیت شرکت‌های تعاونی رابطه معنی‌داری وجود ندارد. شجاعی (۱۳۸۵) تحقیقی را تحت عنوان جذب سرمایه‌ها و جلب مشارکت شهروندان به تعاونی‌های استان قزوین با هدف یافتن راهکارهای مؤثر در جلب مشارکت‌های مردمی در بخش تعاون بویژه در شرکت‌های تعاونی چند منظوره انجام داده است. در این تحقیق ارتقاء توانایی‌های علمی و تخصصی مدیران بخش تعاون و گسترش سیاست‌های حمایتی دولت از بخش تعاون به عنوان متغیرهای مؤثر در جلب مشارکت اعضای و مردم در تشکل‌های تعاونی مورد بررسی قرار گرفته است. یافته‌های تحقیق نشانگر آن است که پاسخ دهندگان از حیث اولویت‌بندی در بین فرضیات، معتقدند بیشترین نقش و تاثیر را گسترش سیاست‌های حمایتی دولت از بخش تعاون بویژه در قالب شرکت‌های تعاونی چند منظوره در جلب مشارکت‌های مردمی داشته و سپس ارتقاء توانایی‌های علمی و تخصصی مدیران تعاونیها و افزایش میزان آگاهی مردم از بخش تعاونی در اولویت‌های بعدی قرار دارند. گنجی و معینی کیا (۱۳۸۴) تحقیقی را با عنوان بررسی راه‌های جلب و افزایش مشارکت ادارات دولتی با تشکل‌های تعاونی، در استان اردبیل انجام داده‌اند. شناسایی عوامل توسعه و توانمند سازی تعاونیها از طریق مشارکت ادارات دولتی و شناسایی راهکارهای جلب مشارکت ادارات دولتی با تعاونیها اهداف تحقیق بوده است. نتایج در این تحقیق نشان می‌دهند که عوامل مشکل ساز به ترتیب درجه اهمیت شامل: مشکلات ناشی از مدیریت، نیروهای کار، بازاریابی، تجارت و فروش، روابط اداری، عدم آشنایی مردم با تعاونی‌ها، وضعیت مالی اعضای تعاونی‌ها، ناتوانی در تأمین تجهیزات لازم، ناتوانی در مکان‌یابی و تأمین ساختمان‌های مورد نیاز و سرمایه گذاری‌های اولیه می‌باشد. صفری شالی (۱۳۸۴) تحقیقی را تحت عنوان بررسی فعالیت‌ها و عملکرد شرکت‌های تعاونی کشاورزی استان تهران انجام داده است. در این تحقیق علاوه بر شناخت فعالیت‌ها و عملکرد تعاونی‌های مورد مطالعه، به شناسایی عوامل مؤثر در موفقیت این تعاونی‌ها پرداخته شده است. شناسایی عوامل درون سازمانی به خاطر اهمیت آنها و قابلیت کنترل آنها توسط خود سازمان مورد تأکید قرار گرفته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که در میان عوامل درون سازمانی "میزان بهره‌مندی اعضای از آموزش"، "مشارکت اعضای در امور تعاونی"، "تخصص مدیران" و شناخت اعضای از اصول تعاونی به طور مستقیم در موفقیت تعاونی‌ها تأثیر می‌گذارند. شیرزادی (۱۳۸۰) در پژوهشی عوامل مرتبط با مشارکت اعضا در تعاونی‌های مصرف دانشگاه علامه طباطبائی را بررسی نموده است. نتایج این بررسی حاکی از آن است که بین نحوه عملکرد هیأت مدیره شرکت تعاونی و میزان مشارکت اعضا در امور تعاونی رابطه معنی داری وجود دارد. پژوهشگر معتقد است که ضرورت اقدامات جدید در جهت تقویت روحیه مشارکت پذیری اعضا در امور و سرنوشت تعاونی کاملاً احساس می‌شود. شیخی و حسینی (۱۳۸۴) در پژوهشی به بررسی عوامل مؤثر در مشارکت اعضای تعاونی‌های کشاورزی در تصمیم‌گیری‌های مربوط به مدیریت تعاونی‌های کشاورزی استان تهران پرداخته‌اند که با توجه به نتایج بدست آمده از این تحقیق، برگزاری دوره‌های آموزشی در زمینه قوانین و مقررات تعاونی اهمیت مشارکت و فلسفه وجودی تعاونی و زمینه‌های تخصصی فنی و مدیریتی از جمله مواردی هستند که می‌توانند در بهبود وضعیت مشارکت اعضا در تصمیم‌گیری‌ها و پذیرش مدیران نسبت به این مشارکت بسیار مؤثر می‌باشند. ضمن آنکه مشارکت اعضای مستقل از میزان علاقه آنان به کار گروهی می‌باشد. کارتر^۱ (۲۰۰۴) در تحقیقی که پیرامون تعاونی‌های تازه تأسیس انجام داد به این نتیجه رسید که اولین و اصلی‌ترین عامل موفقیت افراد هستند. کسانی که مشارکت و مساعدت بسیاری با پروژه داشتند نه تنها استعداد خود را ارائه کرده‌اند بلکه یکدیگر را همکاری کرده‌اند. احترام و دوستی پیوسته تعاونی را تقویت می‌کنند. سایر عوامل تأثیرگذار در موفقیت عبارت است از: پشتیبانی ایالت، تحقیقات بازار، تقاضای بازار، تولید با کیفیت بالا، خدمات تخصصی، و در آخر بازاریابی. گروتارت^۲ (۱۹۹۹) در مطالعه‌ای در خصوص مشارکت و رابطه آن با رفاه خانوادگی و فقر در اندونزی به این نتیجه رسیده که مشارکت در انواع تشکل‌ها و انجمن‌ها می‌تواند تأثیرات مثبتی بر وضع رفاهی و معیشتی خانواده‌ها داشته باشد. کریشنا^۳ و اُف^۴ (۱۹۹۹) در پژوهش خود به بررسی رابطه مشارکت و هنجارهای تمایل به کار گروهی و نقش آن در حفظ و توسعه پروژه آب رسانی در ۶۴ روستای منطقه راجستان هند پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که مشارکت از طریق

1. Carter
2. Grootaert
3. Kerishna
4. Uphoff

تبیین نقش‌ها، شبکه‌های اجتماعی، قوانین، رویه‌ها و هنجارها شکل می‌گیرد و متقابلاً این هنجارها، ارزش‌ها، طرز تلقی‌ها و باورهای تمایل به کار گروهی، شرایط را به سمت کنش جمعی متقابل و مشارکت سوق می‌دهند. وزارت کشاورزی آمریکا (۱۹۹۸) در مطالعه‌ای با عنوان تعیین مؤلفه‌های موفقیت در تعاونی‌های کشاورزی، موفقیت تعاونی‌های کشاورزی را تابعی از مشارکت اعضاء معرفی کرده است و همچنین در بخش دیگری از یافته‌ها میزان مشارکت اعضاء در امور تعاونی را با میزان اعتقاد به اصول تعاون، میزان فعالیت اجتماعی، تأثیرگذاری اعضاء، بی طرفی تعاونی‌ها و میزان رضایت از سایر اعضاء و کارکنان تعاونی را مرتبط دانسته‌اند. مجموع بررسی محققان درباره موضوع پژوهش حاضر نشان می‌دهد؛ نخست رابطه مستقیمی میان میزان مشارکت روستاییان و اعضای شرکت‌های تعاونی با میزان موفقیت شرکت تعاونی وجود دارد. سپس میزان توفیق شرکت‌های تعاونی وابسته به میزان آگاهی اعضای شرکت‌های تعاونی و آموزش اعضا است. در نهایت نقش مدیریت شرکت‌های تعاونی به عنوان تصمیم ساز استراتژی فعالیت شرکت‌ها از سایر بخش‌های شرکت‌های تعاونی بیشتر است.

برای تحقق توسعه در نواحی روستایی، لازم است در ابتدا نیازها و خواسته‌های روستاییان شناسایی شده و روستاییان در انجام امور روستایی مشارکت نمایند؛ زیرا از یک سو مشارکت روستاییان، موجب تقویت مؤسسات روستایی و سازمانهای اجتماعی که فرآیند توسعه را تسهیل می‌کنند؛ منجر خواهد شد و از سویی موجب به کارگیری توانایی و استعدادها روستاییان در جهت توسعه ملی و نگهداشت جمعیت روستاها و کاستن نابرابریهای منطقه ای خواهد گردید (سرور و موسوی، ۱۳۹۰: ۱۱۹). شرکت‌های تعاونی به سبب داشتن نقش فعال و دخالت دادن صادقانه اعضا در کلیه مراحل (از پیدایش تعاونی تا توسعه فعالیت‌ها و تداوم حیات آن) به کانونهای اصلی تبلور "مشارکت" اشتهار یافته‌اند. به دلیل اینکه همه فعالیت‌ها با مشارکت داوطلبانه گروه‌های مردمی (اعضاء) انجام می‌شود، شرکت‌های تعاونی هسته‌های بنیادین و اصلی ترغیب مردم به مشارکت و جامعه گرایی به حساب آمده و تجلی‌گاه فرهنگ مشارکت در عرصه فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی می‌باشند. با این باور، با کمک تعاونی‌ها می‌توان نوعی توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درون‌زا و خودجوش را با بهره‌گیری از مشارکت فعال همه آحاد مردم سامان داد. با توجه به مباحث فوق، تحقیق حاضر در پی پاسخ به این سوال است که چه عواملی (درونی، بیرونی) در میزان مشارکت روستاییان در شرکت‌های تعاونی روستایی، اثر بیشتری داشته است؟

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

روش پژوهش

این تحقیق از نوع توصیفی تحلیلی است و به روش مطالعه اسنادی و سپس پیمایشی انجام شد. جامعه آماری این تحقیق را از اعضای شش شرکت تعاونی تولیدی روستایی شهریار که جمعاً از ۳۰۰۰ نفر که در ۵۶ روستا ساکن بودند تشکیل داده‌اند. از این تعداد ۳۴۵ نفر را به روش نمونه‌گیری تصادفی به عنوان نمونه آماری این تحقیق تعیین گردید. جهت گردآوری داده‌ها از پرسشنامه و مشاهده میدانی به دست آمده است. برای بدست آوردن ضریب اعتبار پرسشنامه از فرمول آلفای کرنباخ در همه موارد بیش از ۹۵ درصد و با نرم افزار SPSS بدست آمده است. اطلاعات مورد نیاز پرسشنامه‌ای به صورت مرکب از سئوالات باز و بسته جمع‌آوری

گردیده و در مجموع شامل ۳۸ سؤال (گویه) بوده است. سوالات پرسشنامه‌ها با استفاده از بسته نرم‌افزار کامپیوتری معروف به SPSS در محیط ویندوز تحلیل شد. در تحلیل داده‌ها ابتدا با استفاده از روش‌های آمار توصیفی متغیرهای تحقیق توصیف شدند. در سطح آمار استنباطی با استفاده از روش‌های پیشرفته آمار استنباطی تأثیر عوامل درون و برون سازمانی بر متغیر وابسته بررسی شد. با توجه به اینکه متغیر اصلی پژوهش حاضر مشارکت است لذا برای بررسی‌های میدانی از طیف لیکرت استفاده شده است. در طیف لیکرت سازمان بر اثر مشارکت مستقیم عناصر آن در تصمیم‌گیری‌ها، در تعیین پاداش‌ها و مزایای اقتصادی، هدف‌ها، فرآیندها، بهبودها و ارزشیابی پیشرفت کارها تقویت و حاصل می‌شود. از نظر فرآیند کنترلی، مسئولیت جمعی و گسترده‌ای به جای پاسخگویی فردی به وجود می‌آید که حاصل مشارکت جمعی در امور سازمانی است (آهنچی، ۱۳۸۶: ۶۸۷). متغیرهای مستقل نیز عبارتست از: *عوامل درون سازمانی* شامل عملکرد مالی تعاونی و توانایی مدیران و *عوامل برون سازمانی* شامل تمایل به فعالیت گروهی، اعتماد اجتماعی، آینده‌نگری، حمایت دولت و قوانین و مقررات است. بر اساس این نگاه، نگرش سیستمی به شرکت‌های تعاونی به عنوان یک سازمان است و مبتنی بر این تفکر است که باید سازمان را به منزله یک کل نظام یافته در نظر گرفت. رهیافت سیستمی، با در نظر گرفتن چهارچوبی برای تجسم عوامل و متغیرهای داخلی و خارجی سازمان در قالب یک مجموعه واحد، به شناخت سیستم کمک می‌کند. متغیرهای زمینه‌ای جنسیت، سن، وضعیت تأهل، تحصیلات، سابقه عضویت و نوع تعاونی است و تأثیرات حاصل از آن‌ها بر مشارکت مورد بررسی قرار گرفته است.

محدوده پژوهش شهرستان شهریار در جنوب غرب استان تهران است. لازم به توضیح است که فعالیت شرکت‌های تعاونی در ایران اگر چه به صورت سنتی به قرن‌های قبل بر می‌گردد، به صورت رسمی و مدرن از اوایل دوره پهلوی آغاز شده و فعالیت شرکت‌های تعاونی روستایی در شهرستان شهریار بیش از ۴۰ سال می‌رسد. با این حال تاکنون مطالعه‌ای دقیق از کیفیت فعالیت و مشارکت اعضای تعاونی صورت نگرفته و در این تحقیق به میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی تولید روستایی از دیدگاه ۶ شرکت اصلی تعاونی تولید روستایی شهرستان شهریار پرداخته شده است (جدول ۱).

جدول ۱. تعاونی‌های اصلی و منتخب روستایی، روستاهای تحت پوشش و اعضای تعاونی در شهرستان شهریار

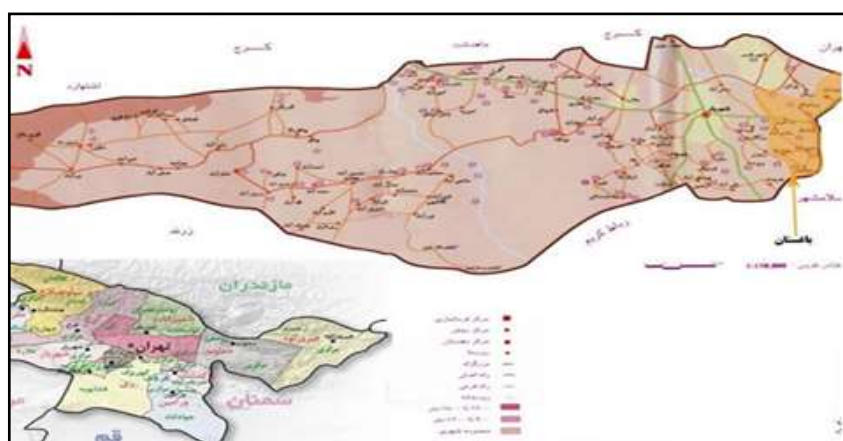
ردیف	نام شرکت تعاونی	تعداد روستاهای تحت پوشش	تعداد روستاییان عضو
۱	شبهانگ	۱۳	۲۷۸۹
۲	آزادی	۱۵	۱۴۶۸
۳	شاهد	۴	۶۳۳
۴	پیروز	۱۴	۱۶۱۱
۵	انقلاب	۳	۱۰۷۸
۶	عدالت	۷	۸۵۹
۷	جمع کل	۵۶	۸۴۲۸

منبع: سازمان تعاون روستایی شهرستان شهریار، ۱۳۹۷

قلمرو جغرافیایی پژوهش

شهرستان شهریار از جمله شهرستان‌های ۱۶ گانه استان تهران با ۷ شهر و یک بخش و وسعتی معادل ۳۳۰ کیلومتر مربع است که از غرب و شمال به شهرستان‌های کرج و ملارد و از شرق به شهرستان‌های تهران، قدس و اسلامشهر و از جنوب به شهرستان‌های رباط کریم و بهارستان محدود می‌گردد و مطابق نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ دارای ۷۵۵۶۶۰ نفر جمعیت و ۸۶۶۵۷ نفر جمعیت روستایی بوده است. شهرستان شهریار با ۱۳۲۹ کیلومتر مربع وسعت به لحاظ نزدیکی به کلان شهر تهران و پایتخت سیاسی کشور و نزدیکی به فرودگاه‌های بین‌المللی دارای ویژگی‌های منحصر به فردی است که آن را از سایر شهرستان‌های استان متمایز می‌سازد. در کنار آن با توجه به قابلیت‌های مهم با چالش‌ها و بحران‌هایی نیز روبرو می‌باشد که مهمترین آن مهاجرت و رشد جمعیت است. منشاء این بحران‌ها را باید در کلان شهر تهران جستجو کرد. شهرستان شهریار یکی از مراکز ثقل استان تهران از لحاظ کانون‌های جمعیتی شهری - شهرکها، روستاها را در اطراف خود شکل داده و در عین حال با توسعه این شهرستان، آبادیها و روستاهای زیادی در این شهرستان تبدیل به شهر شده‌اند. این شهرستان به عنوان یکی از نواحی سرریز جمعیتی شهر تهران عمل می‌کند و با معضل مهاجرت بی‌رویه و رشد بالای جمعیت روبروست. رشد ۸ درصدی

جمعیت شهرستان به عنوان یک معضل اجتماعی مطرح است. تنها طی سال‌های ۱۳۸۵ - ۱۳۷۵ حدود ۳۰۰ هزار نفر مهاجر به شهرستان شهریار وارد شده‌اند. بدین ترتیب علاوه بر افزایش روزافزون جمعیت، تضادهای قومی - فرهنگی نیز در مقیاسی وسیع، بر تضادهای اجتماعی موجود افزوده است. به جزء تحول و گسترش فضایی شهر تهران؛ تحول فضایی بیرون شهری نیز در تبعیت از توسعه و گسترش ناموزون شهر، ضرورت نگرش به دگرگونی‌های فضایی را ایجاب می‌کند. همچنین همسایگی این روستاها با کلان شهر تهران باعث دگرگونی در روند تحولات جمعیتی آنها می‌شود. مهاجر پذیری روستاها پدیده‌ای نوین بوده است و بیشتر در نیم قرن اخیر نواحی روستایی اطراف کلان شهر تهران و همچنین روستاهایی که دارای جاذبه گردشگری، آن را تجربه کرده‌اند. این پدیده تهدیدها و فرصتهایی را برای روستاها فراهم می‌کند. افزایش سطح در آمد روستاییان، اشتغال و سرمایه‌گذاری در بخش مسکن روستایی از جمله فرصت‌های ممکن آن است. تهدیدهای این پدیده شامل رقابت در بخش مسکن و تغییر در ترکیب جوامع روستایی می‌باشد (رضوانی، ۱۳۸۱: ۴۹-۱۸).

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

شکل ۲. پراکندگی شهرها و روستاهای شهرستان شهریار

یافته‌ها و بحث

یافته‌های توصیفی

- ویژگی‌های فردی و عمومی پاسخگویان

اعضای شرکت تعاونی روستایی شهرستان شهریار، مطابق جدول (۲) در سه گروه سنی توزیع شده است. دامنه تغییرات سن پاسخگویان ۴۴؛ میانگین سن افراد ۴۳/۱۶ سال و حداقل ۱۹ سال، حداکثر سن اعضای شرکت تعاونی ۶۸ سال و بیشترین افرادی

که در این تعاونی‌ها شرکت دارند افراد ۲۸ ساله است. افراد مورد مطالعه در پنج گروه بر حسب میزان تحصیل طبقه بندی شده اند. بیشترین فراوانی در گروه بیسوادها (صفر) و سپس گروه راهنمایی قرار دارد. در میان پاسخ دهندگان ۳۰/۳ درصد از کل پاسخگویان زن و ۶۹/۷ درصد مرد بوده‌اند. بیشترین نسبت پاسخگویان بین ۲۱ تا ۳۰ سال بوده است. به بیانی غالب پاسخگویان جوان بودند. بوده است. چهل درصد از کل پاسخگویان مجرد و بقیه متأهل می‌باشند. بیشترین فراوانی، مربوط به پاسخگویان دارای میزان تحصیلات دیپلم بوده که ۱۴۱ نفر (۳۵/۳) و کمترین فراوانی مربوط به پاسخگویان دارای تحصیلات فوق لیسانس و بالاتر که ۹ نفر (۲/۳) از حجم نمونه آماری را تشکیل داده‌اند. بیشترین تعداد با ۲۹۲ نفر سابقه عضویت خود در تعاونی را بین ۱-۵ سال بیان کرده‌اند. کمترین تعداد پاسخگویانی هستند که سابقه عضویت خود در تعاونی را بیشتر از ۱۶ سال اعلام کرده‌اند (۲۰ نفر، ۰/۵ درصد). بیست درصد از کل پاسخگویان عضو شرکت‌های تعاونی تولیدی و بقیه یعنی ۸۰ درصد عضو شرکت‌های تعاونی توزیعی بوده است.

جدول ۲. گروه‌های سنی عضو شرکت تعاونی روستایی شهرستان شه‌ریار

گروه سنی	فراوانی	درصد
۱۹-۳۴	۹۸	۲۹,۴
۳۵-۵۱	۱۴۶	۴۲,۴
۵۲-۶۸	۹۴	۲۸,۲
-	۳۴۵	۱۰۰

- انگیزه اصلی عضویت در تعاونی

بررسی‌های میدانی نشان داده است که مروجین و کارشناسان کشاورزی عامل اصلی نحوه عضویت افراد در شرکت‌های تعاونی بوده‌اند. علاوه بر آن نقش دوستان و آشنایان در نحوه عضویت افراد در شرکت‌های تعاونی روستایی بیشتر از سایر عوامل بوده است (جدول ۳). از سوی دیگر ۸۷/۲ درصد افراد علاقمند به کشاورزی را علل اصلی عضویت در شرکت‌های تعاونی ذکر کردند و ۸۶/۳ درصد افراد انگیزه عضویت را دسترسی آسانتر به نهادها بیان کردند.

جدول ۳. نحوه عضویت در شرکت‌های تعاونی شهرستان شه‌ریار

نحوه عضویت افراد در شرکت‌های تعاونی	فراوانی	درصد
مروجین و کارشناسان کشاورزی	۱۷۶	۴۸/۵
دوستان و آشنایان	۱۳۹	۳۰/۴
همسایه‌ها	۲۳	۰/۹
بازدید از شرکت‌های تعاونی تولید	۲	۵/۲
سایر موارد	۵	۶/۹

یافته‌های تحلیلی

- سنجش عوامل درون سازمانی موثر بر مشارکت روستاییان

برای سنجش عوامل درون سازمانی موثر بر مشارکت روستاییان در شرکت‌های تعاونی روستایی شهرستان شه‌ریار بر دو پارامتر عملکرد مالی تعاونی و توانایی مدیران تاکید شده است. در پارامتر نخست از ۳۴۵ پرسشنامه، میانگین ۱۰/۸۹، در حالیکه از پارامتر دوم در توانایی مدیران میانگین ۹/۶۵ بدس آمده و مجموع میانگین‌های پارامترهای درونی ۲۰/۵۴ محاسبه شده است. در این رابطه، ضریب همبستگی به ترتیب ۰/۱۱ و ۰/۳۳ بدست آمده که رقم بالایی نیست. سطح معنا داری هر یک از متغیرهای درونی در جدول ذکر شده است.

جدول ۴. آزمون همبستگی بین مشارکت اعضاء با عوامل درون سازمانی و مؤلفه های آن

متغیر	فراوان	میانگین	انحراف معیار	ضریب همبستگی	سطح معنی داری
عوامل درون سازمانی	۳۴۵	۲۰/۵۴	۴/۱	۰/۲۸	۰/۰۰۱
عملکرد مالی تعاونی	۳۴۵	۱۰/۸۹	۲/۶۷	۰/۱۱	۰/۰۳
توانایی مدیران	۳۴۵	۹/۶۵	۲/۶	۰/۳۳	۰/۰۰۱

– سنجش عوامل برون سازمانی موثر بر مشارکت روستاییان

در عوامل برون سازمانی موثر بر مشارکت روستاییان در شرکت‌های تعاونی شهرستان شه‌ریار موافه های تمایل به فعالیت گروهی، اعتماد اجتماعی، آینده نگری، حمایت و پشتیبانی دولتی، و در نهایت قوانین و مقررات مورد سنجش قرار گرفته است. در میان‌تغیر های مورد بررسی، حمایت و پشتیبانی دولتی با بالاترین میانگین (۱۴/۴۲) و تمایل به فعالیت گروهی پایین ترین میانگین (۹/۲) را داشته است. طبق بررسی‌های این بخش، ضریب همبستگی ۰/۳۶۸ برای عوامل برون سازمانی بدست آمده است.

جدول ۵. آزمون همبستگی بین مشارکت اعضا و عوامل برون سازمانی و مؤلفه های آن

متغیر	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	ضریب همبستگی	سطح معنی داری
عوامل برون سازمانی	۳۴۵	۵۳/۹۱	۹/۲۷	۰/۳۶۸	۰/۰۰۰۱
تمایل به فعالیت گروهی	۳۴۵	۹/۲	۲/۹۳	۰/۱۶۶	۰/۰۰۱
اعتماد اجتماعی	۳۴۵	۹/۳	۲/۴	۰/۱۷۹	۰/۰۰۰۱
آینده نگری	۳۴۵	۱۰/۴۳	۲/۹۵	۰/۱۵۱	۰/۰۰۳
حمایت و پشتیبانی دولت	۳۴۵	۱۴/۴۲	۲/۹۹	۰/۲۷۳	۰/۰۰۰۱
قوانین و مقررات	۳۴۵	۱۰/۵۵	۲/۸۶	۰/۴۴۳	۰/۰۰۰۱

– مشارکت اعضا در شرکت های تعاونی با عوامل درون و برون سازمانی

بررسی‌های مورد مطالعه درباره مشارکت اعضای شرکت‌های تعاونی روستایی شهرستان شه‌ریار نشان می‌دهد، میانگین مشارکت اعضا در شرکت‌های تعاونی ۱۶/۸ و انحراف معیار آن ۴/۸۳ بوده است. میانگین بدست آمده (۱۶/۸) از نمونه مورد مطالعه نشان می‌دهد که میزان مشارکت اعضای شرکت‌های تعاونی کم می‌باشد.

جدول ۶. شاخص‌های آمار توصیفی مربوط به میزان مشارکت اعضا در شرکت‌های تعاونی

متغیر	تعداد گویه	دامنه تغییرات	میانگین	انحراف معیار
میزان مشارکت در شرکت تعاونی	۶	۲۴	۱۶/۸	۴/۸۳

بر اساس داده‌های میدانی، می‌توان گفت که با توجه به میانگین بدست آمده از نمونه مورد مطالعه چنین استنباط می‌شود که از نظر پاسخگویان عوامل مؤثر بر مشارکت اعضا در شرکت‌های تعاونی به ترتیب اولویت عوامل برون سازمانی (میانگین برابر با ۲/۹۹) و عوامل درون سازمانی (میانگین برابر با ۲/۵۶) بوده است.

جدول ۷. شاخص‌های آمار توصیفی مربوط به عوامل مؤثر بر مشارکت اعضا در شرکت‌های تعاونی

عوامل مؤثر بر مشارکت	تعداد گویه‌ها	دامنه تغییرات	میانگین	انحراف معیار
عوامل درون سازمانی	۸	۲/۵	۲/۵۶	۰/۵۱
عوامل برون سازمانی	۱۸	۲/۶۱	۲/۹۹	۰/۵۲
مقیاس کلی	۲۶	۲/۴۷	۲/۸۶	۰/۴۴

نتیجه گیری

بررسی اسنادی و میدانی تحقیق حاضر بر چند نکته صحنه داشته است. نخست این تحقیق نشان داد که بین میزان مشارکت اعضای مرد و زن در شرکت‌های تعاونی شه‌ریار تفاوت وجود داشته است؛ سپس بین میزان مشارکت اعضای تعاونی‌های شه‌ریار برحسب وضعیت تأهل تفاوت وجود داشته و نیز بین میزان مشارکت اعضای تعاونی‌های شه‌ریار بر حسب تحصیلات تفاوت وجود داشته است. بعلاوه، بین سن اعضا و میزان مشارکت آنها در شرکت‌های تعاونی شه‌ریار رابطه معنادار بوده و میان سابقه عضویت و میزان مشارکت اعضا در تعاونی‌های شه‌ریار رابطه برقرار بوده است. در نهایت در میزان مشارکت اعضای تعاونی‌های شه‌ریار برحسب نوع تعاونی تفاوت‌های اساسی دیده می‌شود. ازسوی دیگر، بین عملکرد مالی شرکت‌های تعاونی و میزان مشارکت اعضا در شرکت های تعاونی شهرستان شه‌ریار رابطه معنی‌داری وجود دارد و این رابطه در سطح ۰/۰۵ معنی‌دار است. این یافته با نتایج حاصل از پژوهش شیرزادی (۱۳۸۰) همسو بوده است. بنابراین در صورتی که عملکرد مالی شرکت‌های تعاونی ارتقاء یابد، میزان مشارکت

اعضاء در شرکت‌های تعاونی نیز افزایش می‌یابد. نیز بین میزان توانایی مدیران شرکت‌های تعاونی و مشارکت اعضاء در شرکت‌های تعاونی شهرستان شهریار رابطه معنی‌داری وجود داشته و این رابطه با توجه به سطح معناداری بدست آمده در سطح $0/05$ معنی‌دار است. این یافته با نتایج حاصل از پژوهش‌های راجا یوسف (۲۰۰۵) و گنجی و معینی‌کیا (۱۳۷۹) همسو است. می‌توان گفت که هر چقدر مدیران شرکت‌های تعاونی توانایی مدیریتی، تخصصی و علمی خود را افزایش دهند و از وظایف و مسؤولیت‌های خود آگاهی بهتر و بیشتری کسب نمایند، مشارکت نیز ارتقاء می‌یابد. همچنین هر چه مدیریت شرکت‌های تعاونی با اصول و ارزش‌های تعاون، و نیز با قوانین و مقررات مرتبط با تعاونی‌ها آشنا باشند و از مهارت‌های ارتباطی، انسانی و ادراکی به بهترین وجه بهره‌گیرند، در ارتقای میزان مشارکت نقش مستقیم دارد. مطابق با تحقیق حاضر، بین تمایل اعضاء به فعالیت گروهی و میزان مشارکت آن‌ها در شرکت‌های تعاونی شهرستان شهریار رابطه معنی‌داری وجود داشته و داده‌ها بیانگر آنست که رابطه فوق در سطح $0/05$ معنی‌دار است. این یافته با نتایج حاصل از پژوهش کریشنا و أف (۱۹۹۹) همسو بوده و با نتایج حاصل از تحقیق شیخی و حسینی (۱۳۸۴) مبنی بر اینکه مشارکت اعضاء مستقل از میزان علاقه آنان به کار گروهی می‌باشد، مطابقت نمی‌کند. بنابراین می‌توان گفت که هر چقدر تمایل اعضای شرکت‌های تعاونی به فعالیت گروهی بیشتر باشد، میزان مشارکت آن‌ها در شرکت‌های تعاونی نیز افزایش می‌یابد. همچنین این تحقیق نشان داد که اعتماد اجتماعی و میزان مشارکت اعضاء شرکت‌های تعاونی شهرستان شهریار رابطه معنی‌داری وجود دارد. ضریب همبستگی پیرسون بیانگر رابطه ضعیف و مثبت بین میزان اعتماد اجتماعی اعضاء و میزان مشارکت آن‌ها در شرکت‌های تعاونی شهرستان شهریار است. این رابطه در سطح $0/05$ معنی‌دار است. این یافته با نتایج حاصل از پژوهش فینستر بوش و ویکلین (۱۹۸۹) همسو است بنابراین می‌توان اذعان نمود که هر چقدر میزان اعتماد اجتماعی اعضاء بیشتر باشد، میزان مشارکت آن‌ها در شرکت‌های تعاونی نیز بیشتر می‌شود. از سوی دیگر میان آینده‌نگری اعضاء و میزان مشارکت آن‌ها در شرکت‌های تعاونی شهرستان شهریار رابطه معنی‌داری وجود دارد.

ضریب همبستگی پیرسون بیانگر رابطه ضعیف و مثبت بین میزان آینده‌نگری اعضاء و میزان مشارکت آن‌ها در شرکت‌های تعاونی شهرستان شهریار است. این یافته با نتایج حاصل از پژوهش گروتارت (۱۹۹۹) همسو می‌باشد. آینده‌نگری در زندگی مادی همچون آینده‌نگری در حیات معنوی حائز اهمیت خاص می‌باشد و باید توسط افراد جامعه اسلامی مورد توجه و عمل قرار گیرد. بنابراین می‌توان گفت که هرچقدر اعضاء شرکت‌های تعاونی آینده‌نگری بیشتری داشته باشند، میزان مشارکت آن‌ها در شرکت‌های تعاونی نیز بیشتر می‌شود. بعلاوه مشخص شد که میان متغیر حمایت و پشتیبانی دولت و میزان مشارکت اعضاء شرکت‌های تعاونی شهرستان شهریار رابطه معنی‌داری وجود دارد و این یافته با نتایج حاصل از پژوهش کارتر (۲۰۰۴) و شجاعی (۱۳۸۵) مطابقت می‌کند. شرکت‌های تعاونی با توجه به ماهیت و فلسفه وجودی که دارند نیازمند این هستند که از طرف دولت مورد حمایت‌های پشتیبانی، مالی و مشاوره‌ای قرار گیرند تا بستر رقابت با سایر بخش‌های اقتصادی را فراهم آورده و به ایفای نقش بپردازند. در نهایت میان وجود قوانین و مقررات حامی شرکت‌های تعاونی و میزان مشارکت اعضاء شهرستان شهریار در شرکت‌های تعاونی رابطه معنی‌داری وجود دارد. ضریب همبستگی پیرسون بیانگر رابطه نسبتاً ضعیف و مثبت بین وجود قوانین و مقررات حامی شرکت‌های تعاونی و میزان مشارکت اعضاء شرکت‌های تعاونی شهرستان شهریار است. این یافته با نتایج حاصل از پژوهش صفری (۱۳۸۸) مطابقت ندارد. می‌توان بیان نمود که هر چقدر قوانین و مقررات موجود از شرکت‌های تعاونی بیشتر حمایت کنند، میزان مشارکت اعضاء در شرکت‌های تعاونی نیز افزایش می‌یابد. قانون مینا و پایه هر سازمان و نظام اجتماعی تلقی می‌گردد و وجود قوانین و مقررات حمایتی و اجراء نمودن آن‌ها از سوی مراجع ذیربط باعث گرایش مردم به سمت تعاونی‌ها خواهد شد و بدنبال آن پیوند میان اعضاء تعاونی‌ها نیز تقویت خواهد شد.

مطابق با نتایج تحقیق حاضر، عوامل درون‌سازمانی و میزان مشارکت اعضاء شرکت‌های تعاونی شهرستان شهریار رابطه مستقیم و در عین حال ضعیف داشته است. ضریب همبستگی پیرسون رابطه ضعیف و مثبت بین عوامل درون‌سازمانی و میزان مشارکت اعضاء شرکت‌های تعاونی را بهتر بیان کرده است. این یافته با نتایج حاصل از پژوهش صفری شالی (۱۳۸۴) همسو می‌باشد. شرکت‌های تعاونی می‌توانند با تصمیم‌گیری عالمانه، برنامه‌ریزی اصولی و علمی، سازماندهی، هدایت، توانمندسازی عوامل و منابع موجود، اجرای بهینه عملیات و در نهایت کنترل جریان و فرایند امور، عوامل درون‌سازمانی را ارتقاء و بهبود بخشیده تا اینکه میزان مشارکت اعضاء در شرکت‌های تعاونی نیز افزایش یابد. در نتیجه دیگر، عوامل برون‌سازمانی با میزان مشارکت اعضاء شرکت‌های تعاونی شهرستان شهریار رابطه معنی‌داری داشته و ضریب همبستگی پیرسون بیانگر رابطه ضعیف و مثبت بین عوامل برون‌سازمانی و میزان مشارکت اعضاء شرکت‌های تعاونی بوده است. این یافته با نتایج حاصل از پژوهش وزارت

کشاورزی آمریکا (۱۹۹۸) همسو می‌باشد. می‌توان گفت که در صورت ارتقاء و بهبود عوامل برون سازمانی بواسطه ترویج و توسعه فرهنگ مشارکت و تعاون عمومی بین آحاد مردم، حمایت و پشتیبانی از تشکل‌های تعاونی با عنایت به نقش این تشکل‌ها در رشد و بالندگی پایدار جامعه و تحقق عدالت اجتماعی و نیز اصلاح و تصویب قوانین و مقررات مورد نیاز، مشارکت در شرکت‌های تعاونی نیز افزایش می‌یابد. با توجه به تحقیق حاضر و نتایج پژوهش موارد زیر به عنوان پیشنهاد قابل طرح است. نخست؛ بهره‌گیری از ظرفیت رسانه ملی، آموزش و پرورش و وزارت علوم در راستای تقویت و توسعه فرهنگ تعاون و مشارکت عمومی، دوم؛ یکپارچه سازی سازمان‌های متولی بخش تعاون به منظور تقویت بدنه وزارت تعاون جهت حمایت، هدایت و نظارت بیش از پیش از تعاونی‌ها، سوم؛ گسترش تشکل‌های تعاونی با توجه به فرایند مشارکتی، هویت گروهی و اشتراک مساعی افراد و اعضاء جهت همکاری اقتصادی و حمایت اجتماعی، توانمند سازی و کسب فنون جدید و پایه‌های شناخت، مشارکت در تصمیم‌گیری، اجراء و نظارت فعال اعضاء در تنظیم و اجرای فعالیت‌های جمعی و در نهایت همکاری جمعی در میان اعضاء، چهارم؛ تقویت سرمایه اجتماعی در بین اعضاء تعاونی‌ها از طریق افزایش اعتماد اجتماعی و بالا بردن میزان انسجام اجتماعی، پنجم؛ بازنگری و اصلاح قوانین و مقررات فعلی حاکم بر شرکت‌های تعاونی متناسب با انتظارات و مأموریت‌های تعریف شده برای بخش تعاون.

تقدیر و تشکر

این مقاله مستخرج از رساله دکتری رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی بوده که در دانشکده علوم جغرافیایی دانشگاه خوارزمی تهران از آن دفاع شده است.

منابع

- آهنچی، محمد. (۱۳۸۶). مدیریت استراتژیک. تهران: انتشارات دستان.
- ابراهیمی، عبدالحمید. (۱۳۸۷). راهکارهای ارتقای مشارکت اعضا در اتحادیه‌ها و تعاونی‌های مصرف. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- احمدی، محمدتقی. (۱۳۷۸). بررسی عوامل موثر بر عضویت کشاورزان در تعاونی تولید روستایی (مطالعه موردی استان فارس). پایان نامه کارشناسی ارشد گروه ترویج و آموزش، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس.
- ازکیا، مصطفی. (۱۳۸۴). مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی توسعه روستایی، تهران: انتشارات اطلاعات.
- افتخاری، عبدالرضا رکن‌الدین؛ سجاسی قیداری حمدالله و عینالی جمشید. (۱۳۸۶). نگرش نو به مدیریت روستایی با تاکید بر نهادهای تاثیر گذار. فصلنامه روستا و توسعه، ۱۰(۲)، ۳۱-۱.
- افراخته، حسن. (۱۳۸۸). مدیریت روستایی با تاکید بر ایران. تهران: گنج هنر.
- افراخته حسن. (۱۳۹۵). نابرابریهای فضایی در توسعه منابع گردشگری استان اردبیل. فصلنامه گردشگری و توسعه، شماره ۳۶، ۵۴-۳۴.
- پوررمضان، عیسی. (۱۳۹۹). تحلیل میزان مشارکت جامعه محلی در توسعه سکونتگاه‌های پیراشهری (مورد: خشکبیجار در شهرستان رشت). مجله توسعه فضاهای پیراشهری، ۲(۴)، ۹۵-۱۱۰.
- جمعه‌پور، محمود. (۱۳۸۹). مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی روستایی ایران (دیدگاهها و روشها). تهران: انتشارات سمت.
- رضوانی، محمدرضا. (۱۳۸۱). تحلیل الگوهای روابط و مناسبات شهر و روستا در نواحی روستایی اطراف تهران. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۳۴، ۴۹-۱۸.
- رضوانی، محمدرضا. (۱۳۸۳). مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی روستایی در ایران. تهران: نشر قومس.
- ریاحی، وحید. (۱۳۹۵). بررسی و ارزیابی سرمایه اجتماعی و عوامل موثر بر آن در بین روستاییان (منطقه اورامانات). فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۲(۴)، ۴۴-۲۰.
- ریاحی، وحید. (۱۳۹۳). سنجش نگرش اعضای شورای اسلامی روستاها با اولویت شاخص‌های کیفیت زندگی در نواحی روستایی (روستاهاى شهرستان دهگاران). فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۳(۶)، ۵۳-۴۲.
- شیرزادی، حسینعلی. (۱۳۸۰). عوامل مرتبط با مشارکت اعضا در تعاونی‌های مصرف دانشگاه علامه طباطبایی، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی، پایان نامه کارشناسی ارشد علوم اجتماعی.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۴۵). نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان تهران.

- مرکز آمار ایران. (۱۳۵۵). نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان تهران.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۶۵). نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان تهران.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۷۵). نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان تهران.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۸۵). نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان تهران.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۴۵). فرهنگ آبادی‌های کشور (استان تهران).
- مرکز آمار ایران. (۱۳۵۵). فرهنگ آبادی‌های کشور (استان تهران).
- مرکز آمار ایران. (۱۳۶۵). فرهنگ آبادی‌های کشور (استان تهران).
- مرکز آمار ایران. (۱۳۷۵). فرهنگ آبادی‌های کشور (استان تهران).
- مرکز آمار ایران. (۱۳۸۵). فرهنگ آبادی‌های کشور (استان تهران).
- مطیعی لنگرودی، سید حسن. (۱۳۸۶). *برنامه‌ریزی روستایی با تاکید بر ایران*. مشهد: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- مولایی هسجین، نصرالله. (۱۳۹۳). الگوی پیشنهادی مدیریت روستایی در سطح محلی و کلان در برنامه ششم توسعه ۹۹-۱۳۹۵. انجمن جغرافیایی ایران.
- مهدوی، مسعود. (۱۳۷۷). *مقدمه‌ای بر جغرافیای روستایی ایران*. تهران: انتشارات سمت.
- نیازی و همکاران. (۱۳۵۴). *بررسی مقدماتی شرکتهای تعاونی روستایی و تاثیر آنها در اوضاع اقتصادی واجتماعی روستا*. دفتر مطالعات ناحیه‌ای سازمان برنامه و بودجه، سازمان برنامه و بودجه تهران.
- وزارت تعاون. (۱۳۸۴). *مدیریت مشارکتی در تعاونی‌ها*. تهران: انتشارات پایگان.
- وزارت تعاون، معاونت طرح و برنامه. (۱۳۸۱). *سند ملی توسعه بخش تعاون*. تهران: انتشارات فرهنگ دهخدا.
- هدایتی، ه. (۱۳۷۵). *اصول علم مدیریت با تاکید بر کاربرد علم مدیریت در تعاونی‌ها*. انتشارات تعاون.
- Abdelrahman, A.H., & Smith, C. (1996). Cooperative and Agricultural development :A Case study of Gurndnut Farmers in Western Sudan. *Community Development Journal*, 31,13-19
- Lahsaeizadeh, A. (1990). Contemporary Rural Production Cooperatives in Iran. *Annals of public and Cooperaive Econmic*, 61, 117-124.
- Grootaert, C. (1999). *Capital, Household Welfare and Poverty in Indonesia, Local Level Institutions Study, Social Development Department, Enveirontmentally and Socially Sustainable Development Network*, Word Bank: Washington. [http://siteresources. World Bank.org /INTSOCIAL CAPITAL/Resources/Local-Level-Institutions-Working-Paper-Series/LLI-WPS-9.pdf](http://siteresources.World Bank.org /INTSOCIAL CAPITAL/Resources/Local-Level-Institutions-Working-Paper-Series/LLI-WPS-9.pdf). time 14:55 date 2011-02-01.

How to cite this article:

Zargarani, S., Riahi, V., & Afrakhteh, H. (2023). Effective Factors of Participation Members of Rural Coopratives Companies in Tehran (Case Study: Shahriar Township). *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 18(1), 257-269.

ارجا به این مقاله:

زرگرانی، سعید؛ ریاحی، وحید و افراخته، حسن. (۱۴۰۲). عوامل موثر بر مشارکت اعضای شرکت‌های تعاونی روستایی در استان تهران (مطالعه موردی: تعاونی‌های شهرستان شهریار). *فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۸(۱)، ۲۶۹-۲۵۷.

فصلنامه علمی

مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی